

UNESCO Dünya Belleği Programı ve Türkiye'nin Belgesel Mirasları

Esin Sultan OĞUZ¹

Giriş

“Memory” yani “bellek” için dengeli ve istikrarlı bir kişiliğin yapı taşı olduğunu söylemek mümkündür. Hem birey hem de insanlık için gerçeği içinde saklar. Dünya insanlığının ortak belleği, kültürel kimliklerin korunmasında, geçmişle gelecek arasında köprü kurularak geleceğin oluşturulmasında son derece önemli bir yere sahiptir. Kütüphanelerde, arşivlerde ve özel koleksiyonlarda bulunan belgesel miraslar bir çok dil, konu ve kültür içeriği ile insanlık tarihinin gelişimini en iyi şekilde yansıtan kaynaklar arasında yer alır. Ancak, bildiğimiz üzere bellek denilen şey oldukça kırılgan ve hassas bir yapıya sahiptir. Çok acıdır ki, toplumlar kendi belgesel miraslarını ihmalkarlık, iklim koşulları, savaşlar ve doğal afetler gibi gerekçelerle yitirmeye başlamışlardır. Bunun önüne geçebilmek adına UNESCO, tüm dünyada bu yok oluşa karşı dikkati çekebilmek ve kamuoyu oluşturabilmek amacıyla başlattığı Dünya Belleği Programı çerçevesinde çalışmalar yapmaktadır. Koruma altına alınan belgesel miraslar arasında içinde bulunduğumuz yüzyıla ait olanların, üzücü bir şekilde, bu yüzyıla kadar geçen süreye ait olanlardan sayıca daha fazla olduğu belirtilmektedir (Hoeven ve Albada, 1996: 2-4).

Dünya Belleği Programı Nedir?

Dünya Belleği Programı uluslararası nitelikli bir programdır ve uluslararası, ulusal ve bölgesel önemi olan belgesel mirasları koruma programı kapsamına dahil etmektedir. Program, herhangi bir ayırım gözetmeksizin belgesel mirasın korunmasını ve bu miraslara erişim sağlanmasını hedeflemektedir. Dünya Belleği Programı'nın temel

¹ Arş. Gör. Esin Sultan Oğuz Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü (esino@hacettepe.edu.tr)

amacı; belgesel mirasın korunmasına yönelik ihtiyaçların ve gerekli mali kaynağının sağlanması amacıyla hükümetlerde, sivil toplum örgütlerinde ve iş çevrelerinde duyarlılığın artırılması ve yeterli kamuoyunun oluşturulmasıdır (Foster, Russel, Lyall ve Marshall, 1995: 5).

Kütüphanelerde, müzelerde, arşivlerde bulunan ve Dünya Belleği (*Memory of the World*) olarak adlandırılan dünya mirasının büyük bir kısmının bugün tehlike altında olduğuna dikkati çeken Abid (1995:169), çoğunlukla yangın, sel gibi doğal afetler nedeniyle zarar görmelerinin yanı sıra yağmalanma, yasadışı satış, yetersiz koşullarda saklanması vb. yetersizliklerin bu koleksiyonların zarar görmesine ya da tamamen yok olmasına neden olduğunu belirtmektedir. Sözü edilen bu tehlikelere karşı artan duyarlılık aynı zamanda konunun acilliğini de artırmıştır. Dünyanın çeşitli bölgelerindeki belgesel miraslara erişimde ve korumada mevcut durumun yetersizliği ve bu yetersizliğin giderilmesine yönelik bilincin giderek artıyor olması, Dünya Belleği Programı'nın ortaya çıkmasını sağlayan etmenler olmuşlardır. Genel olarak programın üç temel hedefi bulunmaktadır. Bunlar, Ray Edmondson tarafından hazırlanan ve Dünya Belleği Programı'nın genel ilkelerinin anlatıldığı raporda (2002:3) şu şekilde sıralanmıştır:

- (a) Dünya belgesel miraslarının en uygun teknikler kullanılarak korunması,
- (b) Belgesel miraslara evrensel erişimin sağlanması,
- (c) Belgesel mirasın varlığına ve önemine yönelik dünya çapında kamuoyu oluşturulması.

Tarihsel Gelişimi

1992 yılında uygulamaya geçen Dünya Belleği Programı'nda lokomotif görevini üstlenen Uluslararası Danışmanlık Komitesi (International Advisory Committee) 1993 yılında kurulmuştur. Bu komite bir eylem planı yayımlayarak UNESCO'nun hükümetlerin, uluslararası organizasyonların ve vakıfların konuya duyarlılığının artırılmasında ve projelerde ortak olmalarında koordinatör görevi üstlendiğini ilan etmiştir. Programa yönelik yönergenin hazırlanmasına IFLA (International Federation of Library Associations) ile birlikte başlanmış ve IFLA ile ICA (International Council of Archives) tarafından ortaklaşa hazırlanan onarılamaz durumdaki kütüphane

materyalleri ile arşiv belgelerinin listesinin oluşturulması ile yönerge tamamlanmıştır. Aynı zamanda UNESCO, ulusal komisyonları aracılığıyla, tehlike altındaki kütüphane ve arşiv koleksiyonları ile ulusal sinema miraslarına yönelik dünya çapında liste hazırlatmıştır (Abid, 1998:53).

1993 yılında ilk toplantısını Polonya’da yapan Uluslararası Danışmanlık Komitesi, programın ana noktaları hakkında ön hazırlıklar yapmış ve 1994 ve 1995 yıllarında yedi pilot proje başlatılmıştır. Bu projelerde belgesel mirasların orijinal kopyalarından metin, görüntü ve sesler modern teknolojiler kullanılarak yeniden üretilmiş ve başka ortamlara kopyalanmıştır. Sonuç olarak uygulanan pilot projeler söz konusu belgesel mirasın korunmasına katkıda bulunacak büyük bir başarı ile sonuçlandırılmıştır. Her bir proje için UNESCO tarafından \$20.000 ila \$50.000 arasında fon ayrılmıştır. Bu projeler şu şekilde sıralanmaktadır (Abid, 1995:171-172):

1. Prag Milli Kütüphanesi’nin koleksiyonunun tanıtımını yapan bir CD-ROM,
2. Bulgarca el yazmalarının çoklu ortam edisyonu ile birlikte hazırlanan interaktif bir CD-ROM,
3. Avrupa halkının kökenini belgeleyen 13.yüzyıl el yazması Radziwill Vakayınamesi’ni (chronocile) içeren prototip bir CD-ROM,
4. Yemen’de bulunan Sana Camisi’nin çatısında bulunan Kur’an metinlerinin tanıtıcı bir CD’si,
5. Yedi Latin Amerikan ülkesini içeren ortak bir gazetenin mikrofilme alınmasını içeren bir proje olan “Memoria de Iberoamerica”,
6. Kandilli Rasathanesi’ndeki elyazmalarının korunması kataloglanması ve burada yer alan dünyadaki ilk astronomik bilgilere yönelik hazırlanan bir CD-ROM,
7. Moskova’da yer alan Rus Devlet Kütüphanesi’nde korunan 15. ve 16. y.y.’a ait Slavik elyazmaları koleksiyonunun korunması ve erişiminin iyileştirilmesine yönelik gerçekleştirilen “Memory of Russia” projesi.

Uluslararası Danışmanlık Komitesi (IAC) toplantıları iki yılda bir periyodik olarak gerçekleşmektedir. Bu güne kadar yapılan toplantılar, 1993 Pultusk/Polonya, 1995 Paris/Fransa, 1997 Taşkent/Özbekistan, 1999 Viyana/Avusturya, 2001 Cheongju /Güney Kore, 2003 Gdansk /Polonya olarak sıralanmaktadır. Yedinci IAC toplantısının tarihi 13-17 Haziran 2005 ve yeri Çin’in Lijiang şehri olarak belirlenmiştir (IAC Meetings, 2005).

Belgesel Miras Nedir, Seçim Kriterleri Nelerdir?

Dünya Belleği Programı'nda "belgesel miras" kapsamında evrensel değer taşıyan el yazmaları, görsel-işitsel malzemeler, kütüphane ve arşiv koleksiyonları yer alır. Belgesel miras tek bir belge, koleksiyon veya arşiv malzemesi olabilir. Dünya Belleği Programı, çeşitli projelerle ve teknolojiyi kullanarak kültürel devamlılığı sağlayan sözlü tarih geleneğini yaşatmaya yönelik çalışmaları da teşvik etmektedir. Belgesel miras olarak koruma altına alınma hakkını kazanan belgeler, Dünya Belleği Kütüğü'ne kaydedilirler. Bu kütükte kayıtlar uluslararası, ulusal ve bölgesel olmak üzere 3 kategoriye ayrılmaktadır. Uluslararası kütüğe kaydolacak olan belgesel miras Uluslararası Danışmanlık Komitesi (IAC) tarafından onaylanır. Ulusal ve bölgesel kapsamda ele alınacak belgesel miraslar ise söz konusu olan ülkenin ulusal ve yerel komitelerince onaylanarak Dünya Belleği (*Memory of the World*) olarak adlandırılırlar. Her üç kütük türünde de aynı kriterlere uygun belgesel mirasların yer alması beklenir. Kimilerinde yerel farklılıklar gözlenmekle birlikte aranan koşullar genel hatlarıyla şöyle sıralanmaktadır (International Advisory Committee, 1995:180):

- Etkisi (Influence): Belgesel miras, ulusal kültür sınırlarını aşarak uluslararası boyut kazanmış, dünya tarihi üzerinde etkisi olabilecek nitelikteki bir öneme sahip olmalıdır. Örneğin, Dünya tarihini şekillendiren politik ve dini kitaplar bu gruba girerler.
- Zaman (Time): Belgesel miras, dünya çapında gerçekleşmiş bir değişikliği yansıtan veya tarihteki önemli bir olayı anlamamıza yardımcı olacak nitelikte olmalıdır. Söz konusu değişiklik kısa veya uzun vadede gerçekleşmiş politik, sosyal, ekonomik, teknolojik, felsefi veya dini değişiklikler olabilir. Örneğin, bir devrimin ya da kültürel çatışmaların tarihlerini belgeleyen veya belirli bir zamandaki yüksek düzeydeki bir buluşu ya da teknolojik gelişmeyi yansıtabilen belgesel miraslar bu niteliktedir.
- Yer (Place): Belgesel miras, bir yöreye veya bölgeye yönelik içerdiği bilgi ile dünya tarihine veya kültürüne önemli bir katkı sağlar nitelikte olmalıdır. Örneğin "yer" ile ilgili belgesel mirasa örnek olarak dünya üzerinde önemli tarım ve sanayi devrimlerinin gerçekleştiği ya da dünya tarihinde önemli bir

etkiye sahip bazı politik, sosyal ve dini hareketlerin ortaya çıkışına ev sahipliği yapan coğrafi merkezler gösterilebilir.

- **İnsanlık (People):** Dünya tarihine ve/veya kültürüne önemli katkılar sağlayan bir ya da birden fazla kişinin hayatları ve çalışmaları bu kategoriye girer. Bu tür belgeler dünya tarihi için önemli bireylerin veya bir grup insanın hayatlarının yazılı hale getirilmesi ile oluşmuştur.
- **Konu/Tema (Subject/Theme):** Doğa, sosyal, insan bilimlerinde, politikada, sporda ya da sanatta önemli tarihi ya da düşünsel gelişmelere neden olmuş gelişmeler bu konu kapsamında yer alırlar. Örneğin Radziwill Vakayınamesi Avrupa'daki önemli tarihi olaylar ve Avrupa halkının kökeni hakkında bilgiler içermektedir. Az rastlanır türden bir örnek olan Rus Ortaçağ Vakayınamesi, 13.y.y. Avrupa'sından 600 önemli minyatür ve resim içermektedir. Konusal öneminden ötürü ve nadir rastlanır bir eser olması nedeniyle bu eser belgesel miras olarak koruma altındadır.
- **Form/Biçim (Form/Style):** Bu koşul, ulusal sınırların ötesinde dünya çapında estetik karakteristikler sergileyen belgesel mirasları içerir. Örneğin, ışıktandırılmış el yazmaları yok olma tehlikesine karşı teknolojinin gelişimiyle farklı ortamlara transfer edilmişlerdir. Prag Milli Kütüphanesi'ndeki yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan el yazmaları ve ilk basılan kitaplar elle kullanımın önlenmesi ve elektronik ortamda erişiminin sağlanması amacıyla sayısal ortama transfer edilmişlerdir.
- **Sosyal Değer (Social Value):** Belgesel miras niteliğindeki kimi belgeler, ulusal kültür olma özelliğini aşmış son derece önemli sosyal, kültürel ve ruhani değerler taşıyabilirler. Belirli bir politik veya dini belge, içeriği veya biçimi bakımından oldukça çok sayıda insan için son derece önemli olabilir.
- **İkincil Kriterler:** 7 belli başlı kriterin yanı sıra iki seçim kriteri daha göz önünde bulundurulmaktadır. Bunlardan birincisi kaynağın "güvenilirliği" (integrity) ile ilgilidir. Belgesel mirasın bir bütünlük içermesi ve doğruluğundan şüphe duyulmaması son derece önemlidir. Aynı zamanda belgesel mirasın "nadir" (rarity) olması veya son derece nadir rastlanan bir türde olması da önem taşır.

Koruma ve Erişim Yöntemleri

Koruma: Program kapsamında, materyalin doğal yapısı doğrultusunda farklı koruma yöntemleri öngörülmektedir. Bunlar arasında teknik işbirliğinin sağlanması, eğitim, kamuoyu oluşturma veya belirli projelere doğrudan yardımda bulunma yer alır (Harvey, 2003:137). Dünya Belleği Programı dahilinde kullanılan belli başlı koruma yöntemleri arasında şunlar yer almaktadır (Lyll, 1996):

- Envanter oluşturma ve koleksiyon denetiminde azami dikkat: Belgesel miraslar için oluşturulacak iyi saklama koşulları, en az korunma için uygulanacak teknikler kadar önemlidir. Bu nedenle her materyalin mevcut durumu iyi belgelenirse ve buna uygun saklama koşulları sağlanırsa kimi belgesel miraslar herhangi bir müdahaleye gerek duymaksızın varlığını sürdürmeye devam edebilirler.
- Depolama aygıtları: Materyalin türüne bağlı olarak depolanacağı ortam, materyali nem, ısı, ışık, çeşitli böcekler vb. unsurlardan koruma konusunda önemli bir unsurdur. Çünkü kağıt ve mikrofilm için sağlanacak ideal sıcaklık ve nem koşulları arasında farklılıklar vardır.
- Korumanın iyileştirmeden daha iyi olduğu durumlar: Yukarıda sözü edilen maddeleri destekler nitelikte, uygun depolama ve iyi saklama koşulları, taşınma sırasında ve yerleştirmede gösterilecek azami dikkat ve özen materyalin orijinalitesini mevcut koşullarda koruması sağlar. Aynı zamanda ekonomik olması bakımından önem taşır.
- İçerik transferi ve yeniden biçimlendirme: Kimi durumlarda materyale erişimi kolaylaştırmak ve sık kullanımdan kaynaklanacak tahribatları önlemek amacıyla materyallere teknoloji transferi uygulanabilir. Belgesel mirasın orijinal kopyası korunurken elektronik kopyasının kullanıma açılması daha mantıklıdır.
- İşbirlikleri: Kimi kurumlar belgesel miras niteliğindeki materyallerin korumasını uzmanlık haline getirmişlerdir. Bu nedenle kurumlar arasında işbirliği çalışmaları zamandan önemli ölçüde tasarruf etmeyi sağlamaktadır.

Erişim: Dünya Belleği Programı'nda "sürekli erişim", program kapsamındaki belgesel mirasları korumanın nihai amacı olmuştur. Program, belgesel miras niteliğindeki tüm

varlıklara demokratik ve evrensel erişimi öngörmektedir. Programın erişim konusunda üstlendiği ana rol, genel ilkelerin yer verildiği raporda "*belgesel mirasın varlığından haberdar etmek ve nereden ve nasıl erişilebileceği konusunda bilgilendirmek*" şeklinde ifade edilmektedir (Edmondson, 2002:14-15).

Şüphesiz, bir belgesel mirasa korunduğu kurum içinde fiziksel olarak erişmenin yerini hiç bir şey tutamaz. Ancak, bunun pratik olarak mümkün olamayacağı zamanlarda belgesel mirasların elektronik ortama aktarılan kopyalarından yararlandırmak üzere hizmete sunulması da önemli bir avantajdır. İçeriğin sayısallaştırılması bir çok nedenden dolayı etkili bir erişim stratejisidir. Ucuz olması, çoğunlukla İnternet üzerinden ya da CD-ROM'lar aracılığıyla kullanıcıya bedava erişim olanağı tanınması bu nedenler içinde yer alır. Özellikle İnternet, belgesel miraslara erişim konusunda mesafeleri ortadan kaldırması bakımından önemli bir araç olmaya başlamıştır. Bu nedenle UNESCO'nun web portalında temel erişim aracı olarak *Digicol* (<http://www.unesco.org/webworld/digicol>) adında bir dizin oluşturulmuştur. Bu sayede belgesel mirasların sayısallaştırılmış kopyalarına erişim olanağı sağlanmıştır (Edmondson, 2002: 15).

CD-ROM teknolojisi ise sayısallaştırılmış resimlere, metin ve grafiklere erişimde bir diğer alternatif yol olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda İnternet erişimi gerektirmemesi ve istendiği zaman kullanılabilmesi de avantaj olarak değerlendirilebilir. Kolayca kopyalanabilir ve elektronik ortamda transferinin yapılabilir olması kullanışlılığını artırmıştır. Bu amaçla Dünya Belleği Programı kapsamında bir çok CD-ROM oluşturulmuştur. İnternet ve CD-ROM teknolojisine ek olarak genişband teknolojisi de İnternette gerçek zamanlı materyal erişimini sağlamaktadır. Ancak, elektronik ortamın sağladığı tüm bu olanakların yetersiz kaldığı durumlar da bulunmaktadır. Fiziksel, teknik ve mali sınırlılıklar her zaman için bir projenin ayrılmaz parçaları olarak görülürler. Örneğin, halen 35mm'lik bir sesli bir filmin yerini tutabilecek sayısal bir alternatif yoktur. Ayrıca sahip olduğu önem ve taşıdığı hassasiyet bakımından kimi kültürler belgesel miraslarına erişimi sınırlandırmışlardır (Boston ve Keynes, 1998: 41-43).

Yasal ve Mali Düzenlemeler

Dünya Belleği Programına kayıtlı olan belgesel miraslara yönelik yasal bir yaptırım söz konusu değildir. Program dahilinde hak sahiplerine yönelik olarak uygulanan ve materyalin kullanımında, gözetiminde, mülkiyetinde söz konusu olabilecek herhangi bir istismarın önlenmesi amacıyla konulan kurallar belgesel miraslara yönelik koruyucu önlemlerin başında yer almaktadır. Ancak bu durum hiç bir yasal gözetimin söz konusu olmadığı anlamına gelmemektedir. Belgesel miraslara sınırsız erişimin sağlanmasını hedefleyen Dünya Belleği Programı'nda, Uluslararası Danışmanlık Komitesi (IAC) tarafından söz konusu belgesel mirasın bütünlüğünü veya güvenliğini tehlikeye sokacak herhangi bir yasal, sözleşmeye bağlı veya kültürel durumun söz konusu olmamasına özen gösterilir. Programın işleyişini engelleyecek olası durumlara karşı alınan bu önlemler sayesinde belgesel mirasın gözetiminden sorumlu olan kurumlardan materyale kamusal erişimi engelleyecek fiziksel, yasal, kültürel herhangi bir faktör olmadığına dair güvence sağlanır; sağlanan güvencenin ardından erişime ve korumaya yönelik anlaşmalar yapılarak, Dünya Belleği Programı dahilinde, belgesel miraslara erişim garanti altına alınır (Edmondson, 2002: 24).

Dünya Belleği Programı kapsamındaki projelerin bir kısmı UNESCO tarafından yönetilen bir fonla desteklenmektedirler. Her ne kadar Dünya Belleği Programı kar amacı gütmeyen bir proje olsa da kimi durumlarda mali desteğin ötesinde başlı başına mali yatırımlara gereksinim duyulmaktadır. Özellikle ürünlerin sayısallaştırılması, yeniden üretimi ve yeniden üretilmiş koleksiyonların ve dermelerin yaşatılması için sponsor, teknik ve mali partner desteğine ihtiyaç vardır. Kimi ülkelerde devlet tarafından verilen desteklerle yütüyen çalışmaların istikrarlı bir bütçe olmaksızın amaçlarını gerçekleştirmede yetersiz kalacağını söylemek mümkündür. Bu noktada en büyük desteğini kamuoyu üzerindeki etkisini kullanarak sağlayan UNESCO, yapmış olduğu tanıtım kampanyaları aracılığı ile belirli çevrelerde belgesel mirasların önemine ve değerine ilişkin ilgi uyandırarak konunun önemine dikkati çekmektedir (Abid, 2005: 18).

Dünya Belleği Programı Kapsamında Türkiye'nin Belgesel Mirasları:

Türkiye, Dünya Belleği Programı'na ilk başvurusunu 1999 yılında Hitit Tabletleri Arşivi ve Kandilli Gözlem ve Deprem Araştırma Enstitüsü'nde yer alan el yazmaları

koleksiyonu ile yapmıştır. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu tarafından yapılan başvuruları, 2003 yılında Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan İbn-i Sina'ya ait el yazması koleksiyonu izlemiştir. 2005 yılı itibariyle Türkiye adına yapılmış yeni bir başvuru bulunmamaktadır (Nominations, 2005).

1) Hitit Tabletleri Arşivi

Hitit Medeniyetine ait tek kayıtlı belge olma niteliği taşıyan Boğazköyde'ki kil tablet arşivi 2001 yılında Dünya Belleği Programı kapsamında belgesel miras olma niteliği kazanmıştır. M.Ö. 2. y.y.'da Ortadoğu'nun en güçlü politik varlığı olarak kabul edilen Hititlere ve yaşadıkları döneme ait bilgilerin bir çoğu bu tabletlerden elde edilmiştir. Yaklaşık olarak 25,000 tablettten oluşan arşiv, bölgedeki politik, sosyal, dini, askeri, ticari, ve sanatsal yaşama dair önemli bilgiler içermektedir. Bunlar arasında en önemlisi, tarihte imzalanan ilk barış antlaşması olan, Hititliler ve Mısırlılar arasında imzalanan, Kadeş Antlaşması'dır. Arşiv, aynı zamanda epik ve mitolojik karakterlere yer veren bir çok edebi eseri içermektedir (The Hittite Cuneiform..., 2002). Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde ve İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde yer alan tabletler, konularına göre sınıflandırılmış şekilde muhafaza edilmektedirler. 1906 yılından bu yana korunmakta olan tabletler, sadece bilimsel amaçlı çalışmalar amacıyla ya da müzedeki sergi alanı içinde görülebilmektedir. Açıklamaları ve tasnifi tamamlanan tüm tabletlerin fotoğraflarına ve fotoğrafların negatiflerine erişmek mümkündür. Aynı zamanda Anadolu Medeniyetleri Müzesi, CD-ROM'lar aracılığıyla, tabletlere elektronik ortamda erişim olanağı sağlamıştır. Arşiv, Anadolu Medeniyetleri Müzesi ve İstanbul Arkeoloji Müzesi yönetiminin sorumluluğu altındadır, en üst yönetim organı da Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'dür (The Hittite Cuneiform Tablets ...: Nomination Form, 1999).

2) Kandilli Gözlem ve Deprem Araştırma Enstitüsü Kütüphanesi Yazmaları Koleksiyonu

El

Matematik, astronomi, astroloji başta olmak üzere çeşitli çalışmalarını içeren el yazmalarının bulunduğu koleksiyonun, dünyada bu konularda mevcut tek yazma eser koleksiyonu olduğu bilinmektedir. Osmanlı ve İslami kültürel yapısına ait önemli bilgiler içeren bu el yazmaları koleksiyonu, 581 ciltte toplanmış 1339 çalışmayı

kapsamaktadır. Bu çalışmaların 882 tanesi Türkçe, 414 tanesi Arapça, 103 tanesi Farsça dillerinde hazırlanmıştır. 11. ve 20. y.y.'lar arasında hazırlanan eserler hem yerli hem de yabancı araştırmacılar için son derece önemli bilgiler içermektedir. Kapsamında, Ali Kuşçu tarafından yapılan astronomik gözlemler, takvimler, ünlü matematikçi Takiyeddin'in çalışmaları, Uluğ Bey'in astronomik çalışmaları vb. nitelikte önemli eserleri barındırmaktadır (Kandilli Observatory and Earthquake..., 2001).

Türkiye'nin, Dünya Belleği üyelik formunda yer alan bilgiler ışığında, Boğaziçi Üniversitesi Gözlem ve Deprem Araştırma Enstitüsü'nde muhafaza edilen el yazmaları, mikrofilm, fotokopi ya da orijinal kopyaları ile araştırmacıların kullanımına sunulduğu bilinmektedir. Koleksiyonun Latin ve Arap alfabelerinde hazırlanmış iki farklı bibliyografik kayda sahiptir. Bu kayıtlar her bir el yazması için oluşturulmuş el yazması numarası, eser adı, yazar, kaligrafleri ve ölçülerine ilişkin bilgileri içermektedir. Bu koleksiyon, 2001 yılından bu yana Dünya Belleği Kütüğü'nde belgesel miras olarak kayıtlıdır (Kandilli Observatory and Earthquake....: Nomination Form, 1999).

3) Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi İbn-i Sina Koleksiyonu

İstanbul'da bulunan Süleymaniye Kütüphanesi, İbn-i Sina'nın günümüze kadar gelebilmiş çalışmalarının el yazması kopyalarına ev sahipliği yapmaktadır. Kimilerinin tarihleri 11. y.y.'a kadar uzanmaktadır (The works of Ibn Sina..., 2003).

Koleksiyonda yer alan 600'e yakın el yazmasının 263 tanesi farklı eser adlarına sahiptir. Çalışmaların neredeyse tamamı Arapça dilinde yazılmıştır. El yazmalarının konularına göre ayrıldığında eser sayılarına yönelik; Felsefe (89), Mantık (11), Din Felsefesi (53), Mistisizm (5), Dilbilim Çalışmaları (2), Edebiyat (12), Matematik (7), Fizik (2), Kimya (2), Tıp (58), Politika (1), Coğrafya (1) ve Astronomi (7) şeklinde bir tablo ortaya çıkmaktadır. El yazmalarının içerikleri kadar biçimsel özellikleri de ön plana çıkmaktadır. Neredeyse tamamı içinde resimlere ve konu şemalarına yer veren el yazmaları kendine has bir şekilde ciltlenmişlerdir. İbn-i Sina'ya ait yazma eser koleksiyonu, 2003 yılından bu yana Dünya Belleği Programı kapsamındadır (The works of Ibn Sina....: Nomination Form, 2001).

İbn-i Sina'ya ait çalışmaların bir çoğunda kopyalama tarihlerinin belirtildiği ifade edilmektedir. "Al-Shifa" adlı eserin kopyası İbn-i Sina tarafından yazılı olarak

onaylanmıştır. Ibn-i Sina'nın çalışmalarına ait bibliyografik kayıtlar Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki kart kataloglarda yer almaktadır. Katalog kartlarında her kitabın kaligrafik biçimleri ve boyutları, kopyalayana, yazarı, özel koleksiyon numarası gibi bilgiler yer alır (The works of Ibn Sina....: Nomination Form, 2001). Bu bilgilerin OPAC ortamına aktarılması ve el yazmalarının sayısallaştırılması çalışmaları devam etmektedir. Bu çalışmalar tamamlandığında kullanıcılar el yazmanlarına sadece eser adından değil tarihi, belirli kopyaları ve estetik karakterleri ile arama yaparak erişme imkanını elde edeceklerdir. El yazmalarının büyük bir kısmı iyi durumdadır ve çeşitli şekillerde hasar görenlerin ise kütüphanedeki Kitap Pataloji Merkezi'nde bakımları yapılmaktadır².

Sonuç

Dünya Belleği Programı'na 45 farklı ülkeden toplam 91 belgesel miras kayıtlıdır (List of the Memory of the World Register, 2005). Uluslararası Danışma Komitesi'nin 29-30 Ağustos 2003 tarihlerinde Polonya'nın Gdansk şehrinde düzenlemiş olduğu altıncı toplantıya yönelik hazırlanan final raporunda Memory of the World Programı'nın nihai hedefi bir kez daha altı çizilerek tekrarlanmıştır. Buna göre, UNESCO, kütüphanelerde ve arşivlerde yer alan her düzeydeki belgesel mirasın korunması ve en son teknolojilerin kullanımıyla erişiminin yaygınlaştırılması konusunda teşvik edici rolünü korumaktadır (International Advisory Committee 2003:2). Bu noktada önemle üzerinde durulması gereken konu, her ülkenin ulusal komitelerince kendi tarihi ve kültürel mirasları içinde belgesel miras olma niteliğine sahip varlıkların belirlenmesi olmalıdır. Programın belgesel miras olmak için geçerli kriterleri, ulusal düzeyde hangi varlıkların korunmaya değer olduğu konusunda gerekli fikri vermektedir (Harvey ve Howell, 2004). Türkiye, tarihi ve coğrafi zenginliğinin avantajını en iyi şekilde kullanması gereken ülkelerin başında yer almaktadır. Dünya Belleği Programı sayesinde Türkiye, kültürel miraslarının taşıdıkları değerlere UNESCO'nun kamuoyu desteği ile dikkati çekerek hem korunması konusunda gerekli

² 14.03.2005 tarihinde Ahmet Özekmekçi ile yapılan görüşme.

maddi ve teknik desteği alabilecek hem de erişimini sağlayarak dünya çapında kültürel tanıtımını yapma fırsatını kazanmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abid, A. (1995). “ Memory of The World: Preserving The Documentary Heritage”, *IFLA Journal*, 21(3): 169-174.
- Abid, A. (1998). “Preserving our documentary heritage”, *INSPEL*, 32 (1): 51-66.
- Abid, A. (2005). “Memory of the World: Preserving and Sharing Access to Our Documentary Heritage”, UNESCO, Paris. [Çevrimiçi]. Elektronik adres: http://portal.unesco.org/ci/en/file_download.php/75753c8603193f3b2cb48588ce818436Background+paper-Gdansk_EN.doc [12.04.2005].
- Boston, G. ve Keynes, M. (1998). “Memory of the World Programme: Safeguarding the Documentary Heritage: A Guide to Standards, Recommended Practices and Reference Literature, Related to the Preservation of Documents of All Kinds” [Çevrimiçi]. Elektronik adres: <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001126/112676eo.pdf> [16.04.2005].
- Edmondson R. (2002). Memory of the World General Guidelines to Safeguard Documentary Heritage, rev. ed., UNESCO, Paris. [Çevrimiçi]. Elektronik adres: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001256/125637e.pdf> [21.02.2005]
- Foster, S., Russel, R., Lyall, J., ve Marshall, D. (1995). Memory of the World Programme: General Guidelines to Safeguard Documentary Heritage, UNESCO, Paris. [Çevrimiçi]. Elektronik adres: http://www.unesco.org/webworld/mdm/administ/pdf/MOW_FIN.PDF [21.02.2005]
- Harvey, R. (2003) “UNESCO’s Memory of the World and Australia’s Lost And Missing Documentary Heritage”, *Australian Library Journal* , 52(2): 135-148.
- Harvey, R. ve Howell, A. “Preserving the Memory of Australia” ALIA 2004 Biennial Conference. Queensland, Australia. 21-24 September 2004. [Çevrimiçi]. Elektronik adres: <http://conferences.alia.org.au/alia2004/> [22.02.2005].
- Hoeven, H. ve Albada, J. (1996). “Memory of the World: Lost Memory, Libraries and Archives Destroyed in the Twentieth Century” . [Çevrimiçi].Elektronik adres: <http://www.unesco.org/webworld/mdm/administ/pdf/LOSTMEMO.PDF> [30.03.2005]
- IAC Meetings (2005). [Çevrimiçi]. Elektronik adres: http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php?URL_ID=17510&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=-277.html [12.04.2005]
- International Advisory Committee (1995). “Final Report of the Second Meeting of the International Advisory Committee of the “Memory of the World Programme, 3-5 May 1995”, *IFLA Journal*, 21(3): 178-182.
- International Advisory Committee (2003). “6th Meeting of the Memory of the World: Final Report” , UNESCO, Paris. [Çevrimiçi]. Elektronik adres:

http://portal.unesco.org/ci/en/file_download.php/b0edcae3d1ca7c86109072ebf7bfc840final_report_mtg_gdansk_august_03_tb_matiere.doc [28.03.2005]

Kandilli Observatory and Earthquake Research Institute Manuscripts (2001). [Çevrimiçi]. Elektronik adres: http://portal.unesco.org/ci/en/ev.phpURL_ID=5135&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=-459.html [29.03.2005]

Kandilli Observatory and Earthquake Research Institute Manuscripts: Memory of the World Register Nomination Form. (1999). [Çevrimiçi]. Elektronik adres: http://portal.unesco.org/ci/en/file_download.php/156232e3d55c94104667a3157135e337kandilli_observatory_en.pdf [25.03.2005]

List of the Memory of the World Register, (2005). [Çevrimiçi]. Elektronik adres: <http://www.unesco.org/webworld/mdm/register/index.html>

Lyall, J. (1996). “Memory of the World: A Survey of Current Library Preservation Activities”, UNESCO, Paris. [Çevrimiçi]. Elektronik adres: <http://www.unesco.org/webworld/mdm/administ/en/mow-finq.htm> [29.03.2005]

Nominations 2004-2005, (2005). [Çevrimiçi]. Elektronik adres: http://portal.unesco.org/ci/en/ev.phpURL_ID=15956&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [27.03.2005]

The Hittite Cuneiform Tablets from Bogazköy (2002). [Çevrimiçi]. Elektronik adres: http://portal.unesco.org/ci/en/ev.phpURL_ID=5142&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [12.04.2005]

The Hittite Cuneiform Tablets From Bogazköy: Memory of the World Register Nomination Form (1999). [Çevrimiçi]. Elektronik adres: http://portal.unesco.org/ci/en/file_download.php/0e941c631005fbb8293470e146c459e0hittite_cuneiform_tablets_en.pdf [12.04.2005]

The Works of Ibn Sina in the Süleymaniye Manuscript Library (2003). [Çevrimiçi]. Elektronik adres: http://portal.unesco.org/ci/en/ev.phpURL_ID=11254&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [25.03.2005]

The Works of Ibn Sina in the Süleymaniye Manuscript Library: Memory of the World Register Nomination Form (2001). [Çevrimiçi]. Elektronik adres: http://portal.unesco.org/ci/en/file_download.php/46a495aa549512c7ad02663b350fd1dcturkev+new+bellek.doc [25.03.2005]